

ปัญหาสังคมในปัจจุบันของประเทศญี่ปุ่น

นส.อาทิตันท์ กาญจนคุณ^{*}

นส.ชญาณุตม์ พัฒนสุวรรณ

นส.ลักขณา ก่อวานิชกุล

นส.ปิยาภรณ์ จันทร์สอย

สังคมที่มีคนมาอยู่รวมกันเป็นจำนวนมากก็ย่อมจะมีปัญหาและความขัดแย้งเกิดขึ้นได้เสมอ โดยเฉพาะยามที่สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงเช่นในปัจจุบัน ความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ทำให้สังคมเกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในแง่หนึ่งก็ถือว่าเป็นการพัฒนา แต่ในอีกแง่หนึ่งก็ทำให้เกิดความสับสนขึ้นและก่อให้เกิดปัญหาสังคมตามมา ประเทศญี่ปุ่นเองก็นับว่าเป็นประเทศที่มีอัตราการเร็วในการพัฒนาทางเทคโนโลยีสูงที่สุดประเทศหนึ่ง จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องประสบกับปัญหาสังคมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาหลัก ๆ ที่น่าจับตามองก็คือ ปัญหาการกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ ปัญหาการมีอัตราการเกิดของเด็กน้อย และปัญหาการใช้ความรุนแรง ซึ่งนับวันจะพบว่าปัญหาเหล่านี้ยิ่งทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ

อย่างไรก็ดี ปัญหาสังคมมิได้เกิดขึ้นเฉพาะที่ญี่ปุ่นเท่านั้น หากแต่ยังเกิดขึ้นตามเมืองใหญ่ ๆ ทุกหนทุกแห่งทั่วโลก อย่างประเทศไทยของเราก็กาลังเผชิญกับปัญหาสังคมที่ร้ายแรงที่สุดปัญหาหนึ่ง นั่นก็คือปัญหายาเสพติด และก็มีแนวโน้มว่าเราจะต้องเผชิญกับปัญหาที่คล้ายคลึงกับที่ญี่ปุ่นกำลังประสบอยู่

^{*} นักศึกษาปริญญาโท สาขาญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในอนาคต เราจึงควรเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับปัญหาเหล่านี้ด้วยการศึกษาถึงตัวปัญหาและแนวทางแก้ไขของญี่ปุ่นเอาไว้เพื่อจะได้นำมาประยุกต์ใช้ ซึ่งในที่นี้จะขอลำดับถึงปัญหาสังคม 4 ปัญหาที่น่าจับตามองว่าต่อแต่นี้ไปจะมีแนวโน้มเช่นไร

1. ปัญหาการเกิดอาชญากรรมและการใช้ความรุนแรงในสังคมที่มี

ผลกระทบมาจากการพัฒนาก้าวหน้าของสื่อต่าง ๆ ทางด้านเทคโนโลยี

ในอดีตเราจะพบว่า ประเทศญี่ปุ่นจัดเป็นประเทศหนึ่งที่น่าได้ว่ามีความสงบสุข ผู้คนต่างอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขแทบจะไม่มีปัญหาที่เกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในสังคมเลย หรือหากมีก็ไม่แน่ว่ามีความรุนแรงเท่าไรนัก แต่ในปัจจุบันจะพบได้ว่าสภาพสังคมที่เคยสงบสุขของญี่ปุ่นกำลังค่อย ๆ เปลี่ยนไป ชาวคราวที่เกี่ยวกับการเกิดอาชญากรรมในที่ต่าง ๆ เริ่มมีให้เห็นมากขึ้นทางวิทยุโทรทัศน์และหนังสือพิมพ์ หากจะกล่าวถึงสาเหตุสำคัญที่เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความรุนแรงในสังคมนั้น มาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีของญี่ปุ่นอย่างไม่หยุดยั้งก็คงจะไม่ผิดสักเท่าไร เพราะความเจริญก้าวหน้าเหล่านี้ทำให้จินตนาการของมนุษย์ไร้ซึ่งขีดจำกัด มนุษย์สามารถที่จะทำอะไรแทบจะทุกอย่างตามที่ใจตนเองปรารถนาได้ แต่ความเจริญทางด้านเทคโนโลยีนั้นก็ได้มีแต่ผลดีต่อมนุษย์เท่านั้น อันตรายหรือภัยมีดต่าง ๆ ก็แฝงมาในรูปแบบของความเจริญก้าวหน้าด้วย โดยที่สิ่งเหล่านี้จะผ่านออกมาทางสื่อต่าง ๆ ที่เผยแพร่ออกมาอย่างไม่มีขอบเขตจำกัด นั่นเอง เช่น ในเรื่องของภาพยนตร์หรือเกมส์ทีวี ความเจริญในด้านเทคโนโลยีในการผลิตต่าง ๆ ทำให้ฉากที่เกี่ยวกับการรบราฆ่าฟัน การต่อสู้ นั้นสมจริงสมจังมากขึ้น

เหตุการณ์สำคัญที่สะท้อนให้เห็นว่า ในสังคมที่เคยสงบสุขของญี่ปุ่นนั้น เริ่มที่จะเปลี่ยนเป็นสังคมที่ปราศจากความสงบสุขอีกต่อไปแล้ว ก็คือ คดีฆาตกรรมสะเทือนขวัญที่เกิดขึ้นในเมืองโกเบ ในปี 1997 คดีนี้เป็นกรณีของการฆ่าตัดคอเพื่อนนักเรียนรุ่นราวคราวเดียวกัน แล้วนำศีรษะของเหยื่อไปวางไว้ที่หน้าประตูโรงเรียนพร้อมทั้งแนบจดหมายทำเอาไวด้วย การกระทำที่เกิดขึ้นนี้ถือว่าเป็นเรื่องที่เหี้ยมโหดมากจนแทบไม่น่าเชื่อว่าเป็นฝีมือของฆาตกรที่มีอายุเพียงแค่ 14 ปีเท่านั้น ภายหลังที่จับกุมฆาตกรได้ก็พบว่า สาเหตุที่เป็นแรงจูงใจในการก่อคดีก็คือ เด็กผู้นี้ชื่นชอบที่จะเล่นเกมสกีที่มีการรบราฆ่าฟันกัน ชอบดูหนังแนวฆาตกรรมและอ่านนิยายแนวฆาตกรรม จึงได้จัดกิจกรรมทำทาง รวมถึงส่วนวนการพูดของฆาตกรเอาไว้ และจำลองเหตุการณ์เหล่านั้นออกมาให้เป็นเรื่องจริง เห็นได้จากจดหมายทำที่เด็กคนนี้ทิ้งเอาไว้เป็นปริศนาให้ตามแกะรอยได้นั้น ใช้รูปแบบของจดหมายที่ลอกเลียนออกมาจากการ์ตูนแนวฆาตกรรมเช่นกัน จากการสอบสวนสิ่งที่สร้างความตกตะลึงแก่ผู้ที่ได้ฟังก็คือ เด็กคนนี้สารภาพว่าเขาอยากลองฆ่าคน อยากลองตัดหัวคนเหมือนที่เคยเล่นในเกมสกีวีมา และการที่ทิ้งร่องรอยเอาไว้ก็เป็นเพราะอยากจะมีหลักฐานไว้แสดงว่า เขาได้ทำในสิ่งที่เขานึกคิดออกมาให้เป็นจริงได้

หลังจากที่คดีสะเทือนขวัญนี้เกิดขึ้น คนญี่ปุ่นที่เคยปฏิเสธว่า ความรุนแรงที่ออกมาทางภาพยนตร์ ทีวี หรือทางเกมนั้น ไม่ได้เป็นสาเหตุที่ทำให้เยาวชนชอบใช้ความรุนแรงและก่อให้เกิดปัญหาในสังคม แต่สาเหตุน่าจะมาจากความกดดันทางด้านสังคมที่เข้ามามากดั้นเด็กมากกว่านั้น เริ่มที่จะตระหนักแล้วว่า ควรที่จะหันมาให้ความสนใจต่อการอบรมถึงพื้นฐานทางด้านจิตใจของเด็กให้มากขึ้นควบคู่ไปกับการให้ความสำคัญในเรื่องของการศึกษาด้วย เพราะจาก

สภาพที่ความเจริญทางเศรษฐกิจก้าวรุดหน้าขึ้น เวลาที่พ่อแม่ผู้ปกครองจะใช้ร่วมกันกับเด็กๆ นั้นก็ลดลง และเพื่อทดแทนความอบอุ่นให้กับเด็กๆ พ่อแม่ผู้ปกครองเหล่านั้นก็จะหันมาปรนเปรอเด็กๆ ด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ เช่น เมื่อไม่มีเวลาที่จะพาเด็กออกไปเที่ยวเล่นนอกบ้าน ก็จะชดเชยด้วยการจัดซื้อเกมส์ทีวีต่างๆ มาไว้ให้เด็กเล่นที่บ้านแทน จึงเป็นที่น่าหวาดกลัวว่า หากมีเด็กที่ชอบเล่นเกมและมีเด็กที่ชอบอ่านการ์ตูนที่เน้นในเรื่องของการใช้กำลังและการใช้ความรุนแรงในการต่อสู้ มีจิตใจที่อยากจะทดลองฝึกฝีมือขึ้นมาจริงๆ จะก่อให้เกิดเหตุการณ์ที่น่าสะเทือนขวัญขึ้นอีกมากมายเพียงไร

การที่เด็กที่ชอบเล่นเกมส่วนใหญ่จะกลายเป็นคนก้าวร้าว ชอบเอาชนะคนอื่นโดยเฉพาะผู้ที่อ่อนแอกว่าตนเองนั้น ไม่ใช่เรื่องที่แปลกประหลาดเลย เพราะเกมส์เหล่านั้นสร้างขึ้นมาจากจุดประสงค์ที่ว่าต้องก้าวไปสู่เส้นชัยโดยการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ที่กีดขวางอยู่ ซึ่งหนึ่งในอุปสรรคเหล่านั้นก็มีคนรวมอยู่ด้วย อย่างไรก็ตามแนวคิดเช่นนี้น่าจะทำให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในสังคมมากขึ้นกว่าเดิม เพราะผู้คนในสังคมญี่ปุ่นจะใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหาแทนที่จะใช้เหตุผล ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดก็คือ การที่พบว่ามีเด็กนักเรียนญี่ปุ่นจำนวนไม่น้อย ที่พกพาอาวุธมีดเข้าไปในโรงเรียน และเมื่อเกิดการทะเลาะกับอาจารย์ก็จะแทงอาจารย์ด้วยมีดที่พกไป ทำให้ต้องมีการตรวจกระเป๋าอยู่บ่อยๆ

ปัญหาในสังคมญี่ปุ่นปัจจุบันที่เกิดจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีนั้น มิได้มีเพียงแต่ความรุนแรงที่เกิดขึ้นเนื่องมาจากผลทางด้านสื่อมวลชนเท่านั้น การที่โลกแห่งการสื่อสารกว้างไกลด้วยพัฒนาการของระบบคอมพิวเตอร์ และโทรศัพท์เคลื่อนที่ก็เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่น่าจับตามอง

เช่นกัน การเฟื่องฟูของการใช้อินเทอร์เน็ตในญี่ปุ่น ก็ให้เกิดคนจำพวกที่เรียกว่า ฮิกิโคโมริ (Hikikomori) ซึ่งหมายถึงคนที่ปิดตัวเอง ขังตัวเอง หนีจากสังคมขึ้น คนประเภทนี้จะเอาแต่ขังตัวเองอยู่ภายในห้องของตนเอง ตัดขาดความสัมพันธ์กับโลกภายนอก จะเก็บตัวอยู่ในโลกของตนโดยไม่ออกไปสู่สังคมกับใคร โดยที่สาเหตุอาจมาจากการที่คนพวกนี้ไม่สามารถทำตามความต้องการของสังคมได้ จึงปฏิเสธที่จะออกมาใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่นๆ ในสังคม อย่างไรก็ตามเมื่อมีอินเทอร์เน็ต ความจำเป็นที่จะต้องออกไปนอกบ้านก็ยิ่งไม่มี เพราะแค่มีอินเทอร์เน็ตเครื่องเดียวก็สามารถติดต่อกับคนอื่นๆ ทาง E-mail หรือจะเข้าไปสนทนากับคนอื่นๆ โดยใช้ชื่อปลอมได้ หลังจากนั้นอาจมีการนัดแนะกันที่จะออกไปพบเจอกันบ้างซึ่งโยงโยไปสู่คดีการทำร้ายร่างกาย หรือคดีอาชญากรรมที่ตามมา ซึ่งในปัจจุบันตามสถิติตัวเลขของทั่วประเทศญี่ปุ่น แสดงให้เห็นว่า มีคนจำพวกนี้อยู่ถึง 1 ล้าน 4 แสนคน¹

ล่าสุดจากคำแถลงการของสำนักงานตำรวจแห่งชาติญี่ปุ่น ในช่วงปลายเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2545 ได้แสดงให้เห็นว่า ความนิยมในการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่ที่สามารถเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตนั้น กำลังส่งผลให้สถิติของการก่ออาชญากรรมทางเพศในญี่ปุ่นเพิ่มสูงขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน โดยในช่วงหกเดือนแรกของปีนี้ มีการรายงานสถิติอาชญากรรม 793 ราย ซึ่งเหยื่อส่วนใหญ่จะถูกติดต่อผ่านทางเว็บไซต์หาเพื่อนเพศตรงข้าม ในขณะที่เมื่อปีที่แล้วตลอดทั้งปีมีสถิติในเรื่องของอาชญากรรมในแบบเดียวกัน 888 ราย²

¹ The Voice Mail : 25 SEP 2002 Vol.2 No. 185

² หนังสือพิมพ์ บางกอกไทมส์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 81 ตุลาคม 2545

2. ปัญหาด้านการศึกษา³

ในด้านการศึกษาก็มีปัญหาที่เป็นที่น่าจับตามองเช่นกันดังต่อไปนี้

1. ปัญหาระบบการศึกษาที่เน้นการแข่งขันกันอย่างสูง

เนื่องจากพ่อแม่ต้องการให้ลูกได้เข้าเรียนในที่ที่มีชื่อเสียงเพื่อให้สังคมยอมรับและเป็นที่เชิดหน้าชูตาของพ่อแม่ และจะได้มีงานที่ดีซึ่งเป็นหลักประกันถึงความมั่นคงในอนาคต เป็นผลทำให้เด็กจะต้องขยันเรียนซึ่งปกติการศึกษภาคบังคับ เด็กจะต้องเรียนหนังสือประมาณ 6-7 ชั่วโมงต่อวัน และยังต้องถูกผู้ปกครองบังคับให้เรียนกวดวิชาหลังเลิกเรียน ทำให้เด็กเกิดความเหน็ดเหนื่อยอ่อนเพลียกับการเรียน ไม่มีเวลาที่จะทำในสิ่งที่ชอบหรืออยากทำ เป็นผลให้เด็กเกิดความเบื่อหน่ายและเครียด เด็กบางคนเครียดหนักถึงกับฆ่าตัวตายก็มี

นอกจากนี้เด็ก ๆ ยังได้รับการสอนอย่างผิดๆ ดังเช่น ในบทความชิ้นหนึ่งในหนังสือต้นฉบับภาษาญี่ปุ่นชื่อ โอเอยะโคะ คังเคอิงะคุ (Oyako kankeigaku) หรือเป็นภาษาไทยว่า การศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของพ่อแม่และเด็ก โดย ดร.อินะมูระ ฮิโรชิ (Inamura Hiroshi) ได้เขียนไว้ว่า “เด็ก ๆ ยังถูกสอนจากพ่อแม่ว่า เพื่อนทุกคนคือศัตรู ไม่มีคำว่าเพื่อนในการศึกษา และคนเก่งเท่านั้นที่สังคมญี่ปุ่นต้องการ คนที่เข้มแข็งเท่านั้นจึงจะอยู่ในสังคมญี่ปุ่นได้ เด็กญี่ปุ่นจะได้รับการเลี้ยงดูอย่างดี คือ รับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เล่นกีฬา เล่นดนตรี และมีหน้าที่เรียนหนังสืออย่างเดียว และเรียนให้เก่งที่สุดด้วย” รัฐบาลญี่ปุ่นเล็งเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ดังนั้นปัจจุบันจึงกำลังดำเนินการปฏิรูปการศึกษาเพื่อที่จะแก้ไขให้เด็กมีความผ่อนคลายขึ้น โดยการส่งเสริมให้

³ นางสาวลักขณา ก่อวามิชกุล

เด็กมีกิจกรรมในโรงเรียนมากขึ้น และลดเวลาในการเรียนน้อยลง เพื่อมิให้เด็กเครียดกับการเรียนมากเกินไป ดังคำกล่าวของนายกรัฐมนตรี ริวทาโร่ ฮาชิโมโตะ (Ryutaro Hashimoto) “การศึกษาเรียนรู้ได้เรื่อยๆ (life-time education)”

2. ปัญหาเด็กนักเรียนออกจากโรงเรียนกลางคัน โดยเฉพาะนักเรียนมัธยมปลาย

ซึ่งสาเหตุของปัญหานี้ยังไม่ทราบชัดเจน จากการรายงานข่าวญี่ปุ่น (อ้างอิง Japan World ปีที่ 7 ฉบับที่ 36) รายงานว่า “ในนครโอซาก้า นั้นปรากฏว่ามี นักเรียนชั้นมัธยมปลายลาออกจากโรงเรียนกลางคันประมาณ 8,000 คน เด็กที่ลาออกกลางคันมีมากเป็น 3 ของประเทศ จากการทำการสำรวจเด็กนักเรียนที่ลาออกจากโรงเรียนในนครโอซาก้าโดยกลุ่มครูโรงเรียนจำนวน 46 คน พบว่า สาเหตุที่เด็กไม่ยอมมาโรงเรียนนั้น ไม่ใช่ปัญหาที่เกิดจากคะแนนการศึกษาที่ต่ำลง หรือการปรับตัวเข้ากับชีวิตในโรงเรียนไม่ได้ แต่กลับเป็นสาเหตุง่าย ๆ เช่น ลาออกเพราะถูกครูบังคับให้ออมสัฟหมกลับเป็นสีดำเหมือนเดิม หรือไม่รู้ว่า จะไปเรียนต่อในชั้นมัธยมปลายเพื่ออะไร พอถามพ่อแม่ พ่อแม่ก็เพียงแต่บอกว่ายังงี้ก็ให้เรียนจบมัธยมปลายก็แล้วกัน เด็กคนหนึ่งตอบว่า เกลียดครูที่บอกว่า ตนเข้ากับเพื่อนๆ ไม่ได้เป็นเรื่องธรรมดา เพราะตนไม่ไปร่วมกิจกรรมชุมนุมบ่อยๆ หรืออีกคนบอกว่า เพื่อนที่สนิทกันลาออกไปหมด เหลือตัวเองคนเดียวทนไม่ไหวก็เลยลาออกตามเพื่อน หรืออีกคนบอกว่าไม่รู้จักเรียนไปเพื่ออะไร เห็นว่าทำงานพิเศษหารายได้สนุกกว่า หรือเด็กบางคนบอกว่าโรงเรียนที่ไปเรียนนั้นไม่ถูกใจก็เลยลาออกมาเรียนทางไปรษณีย์แทนก็มี

จากคำตอบข้างต้นของเด็กๆ ครูที่ร่วมทำการสำรวจครั้งนี้ได้วิเคราะห์ว่า สาเหตุที่เด็กๆ ลาออกจากโรงเรียนกลางคันนั้นน่าจะเป็นเพราะว่า พวกเขา

เกิดความวิตกกังวลกับอนาคตข้างหน้าของตนหลังจากเศรษฐกิจตกต่ำแล้วก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม ทางนครโอซาก้าได้ทำการแก้ปัญหาด้วยวิธีเปิดการอธิบาย และฟังความคิดเห็นจากเด็ก ๆ ไม่เพียงแต่ด้วยการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ หรือผู้ประสบความสำเร็จในชีวิตมาเป็นผู้บรรยายเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้เด็ก ๆ สามารถรับฟังความเห็นและประสบการณ์จากรุ่นพี่ที่เคยออกจากโรงเรียนกลางคัน หรือจากพ่อค้าแม่ขายในบริเวณใกล้ๆ โรงเรียนที่มีประสบการณ์ชีวิตด้วย และในขณะเดียวกันก็ยังเปิดอบรมอาจารย์จากโรงเรียนมัธยมต้นและมัธยมปลายในโอซาก้า ทั้งหมดด้วย"

ดูเหมือนว่าปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ประเทศญี่ปุ่นกำลังพยายามแก้ไขอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ไม่ใช่เกิดขึ้นแต่เพียงตัวนักเรียนเอง การแก้ปัญหาเหล่านั้นจะครอบคลุมไปถึงคุณครูด้วย

3. ปัญหาการใช้ความรุนแรงในครอบครัว⁴

การใช้ความรุนแรงในครอบครัว (Domestic violence) มีขอบเขตคำจำกัดความค่อนข้างกว้าง ซึ่งในที่นี้จะขอแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การใช้ความรุนแรงทางร่างกาย (Physical violence) : ได้แก่ การสัมผัสทางกายทุกชนิดที่ผู้ถูกกระทำไม่พึงปรารถนา การทุบตี การข่มขืน ไปจนถึงการฆาตกรรม รวมถึงการใช้ความรุนแรงทางอ้อมโดยไม่มีสัมผัสร่างกาย เช่น การทำลายข้าวของ การขว้างปาของใส่ผู้ถูกกระทำ ตลอดจนการทำร้ายสัตว์เลี้ยง

⁴ นางสาวชญานต์ พัฒนาสุวรรณ

2. การใช้ความรุนแรงทางจิตใจ (Mental violence) ได้แก่ การใช้คำพูด น้ำเสียง สีหน้า ตลอดจนกิริยาท่าทางต่าง ๆ โดยมีเจตนาให้อีกฝ่ายเกิดความรู้สึกสะเทือนใจ

เมื่อพูดถึงการใช้ความรุนแรงในครอบครัว ส่วนใหญ่ผู้คน มักจะนึกไปถึงการที่สามีทุบตีภรรยา (Wife beating) หรือ การทารุณกรรมต่อเด็ก (Child abuse) โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา กลุ่มเฟมินิสต์ (Feminist) ได้มีบทบาทสำคัญในการเรียกร้องคนทั่วโลกให้หันมาให้ความสนใจในปัญหาเกี่ยวกับ "การใช้ความรุนแรงต่อสตรี" (Violence against women) ซึ่งก็ส่งผลให้มีการศึกษาวิจัยและออกกฎหมายมาตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวนี้มากมาย ในขณะเดียวกันบางฝ่ายก็ค้านว่า การใช้ความรุนแรงในครอบครัวโดยมีผู้ชายเป็นผู้ถูกกระทำ (Male domestic violence) ก็มีอยู่ไม่น้อย หากแต่ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร เพิ่งจะเริ่มมีการศึกษาวิจัยกันอย่างจริงจังเมื่อเร็ว ๆ นี้ โดยได้รับความสนใจควบคู่ไปกับเรื่องของการใช้ความรุนแรงในความสัมพันธ์แบบรักร่วมเพศ (Violence in Homosexual relationships)⁵

การศึกษาเกี่ยวกับการใช้ความรุนแรงในครอบครัวของประเทศญี่ปุ่นก็เพิ่งจะเริ่มมาเมื่อไม่นานนี้โดยมุ่งไปที่กรณีของการใช้ความรุนแรงต่อสตรีเป็นหลัก ซึ่งอุปสรรคในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้มักมาจากการที่ผู้ถูกกระทำไม่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล เนื่องมาจากความกลัวและความอาย ทั้งนี้ก็เป็นเพราะการใช้ความรุนแรงนั้นมาจากบุคคลใกล้ชิดภายในครอบครัวของตนเอง นอกจากนี้ยังพบว่า ส่วนใหญ่แล้วสตรีผู้ถูกกระทำจะถูกทำร้ายมาเป็นระยะเวลานานจนเห็นเป็นเรื่องปกติไป

⁵ ข้อมูลอ้างอิงจาก http://www.wikipedia.org/wiki/Domestic_violence (10 กันยายน 2545)

ผลการสำรวจของเทศบาลจังหวัดคานางาวะ (Kanagawa) ในปี 1995 ระบุว่า ช่วงอายุของสตรีที่ถูกกระทำมักอยู่ในระหว่างช่วง 30-50 ปี และต้องทนกับการถูกทำร้ายร่างกายเช่นนี้มากกว่า 10 ปี โดยลักษณะของการทำร้ายมักจะเป็นการตบตี ชก หรือเตะ และสาเหตุของการใช้ความรุนแรงอันดับแรกจะมาจากการที่สามีไม่พอใจในคำพูดหรือการกระทำของภรรยา และรองลงมาคือการที่สามีรู้สึกหงุดหงิดและอารมณ์เสียมาจากข้างนอกบ้าน⁶

ซึ่งเมื่อวิเคราะห์จากสถานการณ์แล้วจะสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ฝ่ายสามีไม่ได้มีความต้องการที่จะทำร้ายภรรยาให้ได้รับบาดเจ็บเป็นหลัก หากแต่ใช้การแสดงความรุนแรงนั้นแทนการแสดงออกซึ่งอำนาจและความเป็นผู้นำ ทำให้เราตั้งข้อสังเกตได้ว่า ทั้งความคิดของสามีที่ต้องการแสดงออกถึง สถานภาพที่เหนือกว่าของตนกับความคิดของภรรยาที่ทนยอมรับการกระทำนั้นโดยเห็นเป็นเรื่องธรรมดา ล้วนสะท้อนให้เห็นถึง แนวคิดของลัทธิขงจื๊อที่ยังคงฝังรากลึกในจิตใจของคนญี่ปุ่น

ตามแนวคิดของลัทธิขงจื๊อนั้น สตรีไม่ว่าจะเป็นชนชั้นสูงหรือชนชั้นต่ำ ล้วนอยู่ในสถานะที่ต่ำกว่าบุรุษ ลัทธิขงจื๊อเห็นว่า การที่สตรีมีหน้าที่รับใช้บุรุษเป็น เรื่องที่ถูกต้องเหมาะสมตามกฎของธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ลัทธิขงจื๊อใหม่ (Neo-Confucianism)** ซึ่งเกิดขึ้นระหว่างคริสต์ศตวรรษที่ 10-13 นั้นได้มีการตีความหลักคำสอนของขงจื๊อเดิมโดยเน้นย้ำในเรื่องอำนาจของบุรุษและการเคารพ ผู้อาวุโสให้มากขึ้น ตามการตีความนั้นกล่าวว่า "สตรีพึงได้รับการยกย่องก็ต่อเมื่อเธอได้แสดงออกถึงความจงรักภักดีที่จะเสียสละตนเองเพื่อเกื้อหนุนสามี

⁶ ข้อมูลอ้างอิงจาก http://www.women.city.yokohama.jp/english/tsushin/07/n10_ec.html (10 กันยายน 2545)

และครอบครัวของสามีเท่านั้น"⁷ ซึ่งลัทธิขงจื๊อใหม่นี้ก็ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางสังคมของญี่ปุ่นในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 และยังคงมีอิทธิพลอยู่อย่างชัดเจนจนถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง สตรีญี่ปุ่นรุ่นเก่าจึงถูกอบรมสั่งสอนให้เป็นช้างเท้าหลังอย่างสมบูรณ์แบบ

อย่างไรก็ตาม เมื่อดูจากกรณีที่เกิดขึ้นในช่วง 10 ปีมานี้กลับชี้ให้เห็นถึงทิศทางที่เริ่มเปลี่ยนไปของสังคมญี่ปุ่น การใช้ความรุนแรงในครอบครัวโดยวิธีการต่าง ๆ ได้เพิ่มระดับความรุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่จะมีการใช้อาวุธประเภทมิดในการทำร้าย อันส่งผลให้ผู้ถูกระงับทำร้ายบาดเจ็บสาหัสจนถึงขั้นเสียชีวิต ทั้งนี้ กลุ่มของผู้กระทำกับผู้ถูกระงับทำร้ายมีการเปลี่ยนแปลง กรณีที่สามีเป็นฝ่ายถูกทำร้ายหรือกรณีที่บุตรเป็นฝ่ายทำร้ายบิดามารดาของตนเองมีเพิ่มมากขึ้น แสดงให้เห็นว่า แนวคิดของลัทธิขงจื๊อในเรื่องของจริยธรรมในความสัมพันธ์ระหว่างบุพการีกับบุตร และสามีกับภรรยาไม่ได้มีอิทธิพลต่อครอบครัวของคนญี่ปุ่นในปัจจุบันอีกต่อไป

หลังสงครามโลกครั้งที่สอง การแพ้สงครามทำให้คนญี่ปุ่นรู้สึกผิดหวังกับสถาบันจักรพรรดิที่ถูกเชิดชูให้สูงส่งด้วยแนวคิดของลัทธิขงจื๊อใหม่และชินโต ประกอบกับในเวลานั้นรัฐบาลญี่ปุ่นก็ได้ส่งเสริมแนวคิดประชาธิปไตยแบบอเมริกันด้วยเหตุผลทางการเมือง คนญี่ปุ่นจึงต้องรับแนวคิดแบบประชาธิปไตยเข้ามาทั้ง ๆ ที่ยังไม่พร้อม ตามที่ศาสตราจารย์ฟุกุทาเค ทาดาจิ (Fukutake Tadachi) ได้กล่าวไว้ใน "โครงสร้างสังคมญี่ปุ่น" ดังต่อไปนี้

⁷ ข้อมูลอ้างอิงจาก [http:// www.womeninworldhistory.com/lesson3.html](http://www.womeninworldhistory.com/lesson3.html) (10 กันยายน 2545)

"...แต่เดิมมาคนญี่ปุ่นรับรู้แต่เพียงพื้นฐานทางศีลธรรมแบบประเพณีที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากการศึกษาแบบห้ามปราม แต่ภายหลังสงครามเมื่อระบบค่านิยมในสมัยก่อนสงครามได้รับการปฏิเสธลงทั้งหมดแล้ว จึงเท่ากับเป็นการถอดถอนเครื่องมือควบคุมพฤติกรรมภายนอกทิ้งเสีย ในขณะที่เครื่องยับยั้งภายในยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาขึ้นมา จึงไม่น่าแปลกใจที่พฤติกรรมที่แสดงออกมาเป็นไปในทางที่ต่ำลง ความต้องการจึงถูกแสดงออกมาอย่างรุนแรง นอกจากนั้นการเคารพในสิทธิมนุษยชนอันเป็นพื้นฐานของความคิดประชาธิปไตยไม่ได้เป็นไปในรูปของการเคารพสิทธิส่วนบุคคลที่ถูกต้อง..."⁸

และค่านิยมในเรื่องเสรีภาพที่ไม่ถูกต้องดังกล่าวได้ทำให้แบบแผนการปฏิบัติตนในครอบครัวของชาวญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงไป ภรรยาและบุตรไม่มีความรู้สึกที่ว่าตนเองจะต้องคอยเป็นฝ่ายรองรับอารมณ์ของสามีหรือบิดา เช่นเดียวกับในอดีต

อีกจุดหนึ่งที่น่าสังเกตคือ สาเหตุของการใช้ความรุนแรงในปัจจุบันมักจะมีมาจากการที่ผู้กระทำไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ แน่นอนว่าส่วนหนึ่งย่อมมาจากการผู้กระทำเกิดความไม่พอใจในตัวผู้ถูกกระทำด้วยสาเหตุต่าง ๆ หากแต่สาเหตุเหล่านั้นก็มักจะเป็นเรื่องเล็กน้อยจนยากที่จะเชื่อได้ว่าสาเหตุเพียงเท่านั้นจะทำให้เกิดการใช้ความรุนแรงในครอบครัวจนถึงขั้นเสียชีวิต ยกตัวอย่าง เช่น ชาวจากหนังสือพิมพ์ Mainichi ระบุว่า นายอาริโมโตะ (Arimoto) วัย 54 ปีได้ใช้มีดแทงภรรยาของตนเองจนเสียชีวิต ซึ่งเขาได้ให้เหตุผล

⁸ บุญขง ชื่นสุวิมล. โครงสร้างสังคมญี่ปุ่น แปลจาก Nihon Shakai no Kozo ของ Fukutake Tadachi. พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : งามการพิมพ์, 2543).

ว่า ราคามรณการยาที่ขอบันจุกิจจู้จ้อยู่เสมอ โดยขณะเกิดเหตุนั้นทั้งคู่กำลังมีปากเสียงกันจนกระทั่งฝ่ายชายเกิดบันดาลโทสะและคว้ามัดขึ้นมาทางภรรยา อีกข้างหนึ่งหลุดถึง ภรรยาสาวที่มีปัญหากับสามีจนหาทางออกด้วยการกินยาฆ่าตัวตายพร้อมกับเหล้า ทั้งยังเอาเหล้าผสมในนมให้บุตรชายวัย 10 เดือนกินจนเสียชีวิตไปพร้อมกัน หรืออีกข้างหนึ่งได้หลุดถึงเด็กชายวัย 18 ปีที่ใช้ไม้เบสบอลฟาดศีรษะบิดาจนทำให้เลือดคั่งในสมองและเสียชีวิตในเวลาต่อมา เนื่องจากไม่พอใจที่บิดาเปิดประตูห้องส่วนตัวของตนเองเข้ามาโดยไม่ได้รับอนุญาตในขณะที่ตนกำลังนั่งเล่นวิดีโอเกมส์กับเพื่อนอยู่ในห้อง⁹

ในประเทศญี่ปุ่น กรณีที่บิดาหรือมารดาประสบปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของครอบครัว ตัดสินฆ่าบุตรของตนเองแล้ว ฆ่าตัวตายตามนั้น ถือเป็นเรื่องธรรมดา เพราะคนญี่ปุ่นมักมีแนวโน้มที่จะคิดว่า บุตรที่ยังเล็กอยู่ก็คือส่วนหนึ่งของตนเอง ดังนั้น เมื่อตนเองมีปัญหาที่ทำให้ไม่สามารถอยู่เป็นที่พึงของบุตรต่อไปได้ก็ควรฆ่าเสียให้ตายไปพร้อมกันดีกว่าปล่อยให้มีชีวิตอยู่โดยไม่มีคนดูแล แต่ในระยะหลัง ๆ มานี้เริ่มมีกรณีที่บิดาหรือมารดาใช้ความรุนแรงต่อบุตรของตนจนทำให้บาดเจ็บหรือถึงขั้นเสียชีวิตด้วยสาเหตุอื่นมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของสตรีอายุน้อยที่มีบุตรโดย มิได้แต่งงานและสตรีที่มีปัญหากับสามี กรณีของสตรีที่มีบุตรโดยมิได้แต่งงานนั้นมักเกิดจากการที่มารดาเกิดความเครียดจากการรับภาระเลี้ยงดูบุตร ส่วนกรณีของสตรีที่มีปัญหากับสามีนั้น ฝ่ายมารดาจะใช้บุตรเป็นที่ระบายอารมณ์ซึ่งมีระดับความรุนแรงของการทำร้ายตั้งแต่การทุบตี ไปจนถึงการฆาตกรรม ซึ่งทั้งหมดนี้ล้วนมีสาเหตุหลักมาจากการที่ผู้กระทำไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้

⁹ ข้อมูลอ้างอิงจาก <http://mdn.mainichi.co.jp> และ <http://www.japantimes.co.jp> (10 กันยายน 2545)

เมื่อพิจารณาจากข่าวกรณีการใช้ความรุนแรงในครอบครัวที่มีสาเหตุมาจากการไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของผู้กระทำได้จะเห็นว่า กรณีที่บุตรเป็นฝ่ายใช้ความรุนแรงต่อบิดาหรือมารดาบ่อย ๆ เพิ่มจำนวนขึ้น สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันที่ปัญหาของเด็กวัยรุ่นกำลังเป็นที่วิตกกังวลอย่างมากในประเทศญี่ปุ่น เนื่องจากอัตราการเกิดอาชญากรรมโดยมีผู้กระทำเป็นวัยรุ่นนั้นคิดเป็นครึ่งหนึ่งของอาชญากรรมทั้งหมดเลยทีเดียว จากการสำรวจในปี 1998 พบว่าเพียงครึ่งปีแรกก็มีคดีฆาตกรรมที่กระทำโดยเด็กวัยรุ่นถึง 16 คดี และผู้ถูกกระทำก็มักจะเป็นบุคคลใกล้ชิด เช่น เพื่อนร่วมชั้น ครู ตลอดจนคนในครอบครัว¹⁰ ความนิยมในการใช้ความรุนแรงของเด็กญี่ปุ่นทำให้คำว่า violence ถูกใช้ในความหมายแฝงของการที่เด็กเป็นฝ่ายใช้ความรุนแรงในประเทศญี่ปุ่น

การไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้และแสดงออกมาในลักษณะของการใช้ความรุนแรงของเด็กญี่ปุ่นนั้นมักถูกมองว่า มาจากสภาพจิตใจที่เก็บกด เนื่องจากมีชีวิตอยู่ภายใต้ความกดดันจากระบบการศึกษาที่มีอัตราการแข่งขันสูงและความคาดหวังของบิดามารดา ซึ่งลักษณะการใช้ความรุนแรงที่แสดงออกมาก็มีทั้งการกระทำที่เป็นอันตรายต่อตนเอง เช่น การทำร้ายตัวเอง หรือการฆ่าตัวตาย และการกระทำที่เป็นอันตรายต่อผู้อื่น เช่น การกลั่นแกล้งภายในโรงเรียน ที่เรียกว่า "อิจิเมะ (ijime)" การรังแกสัตรี และการทำร้ายคนในครอบครัว พื้นฐานจิตใจของเด็กญี่ปุ่นในปัจจุบันนั้นไม่เคยถูกอบรมให้ระงับอารมณ์ของตัวเองอยู่เป็นทุน เนื่องจากคนรุ่นใหม่ของญี่ปุ่นมีแนวโน้มที่จะเลี้ยงลูกแบบตามใจ ซึ่งเน้นวัตถุนิยมเป็นหลัก เด็กญี่ปุ่นจึงรู้จักแต่การเรียกร้องและปลดปล่อยอารมณ์อย่างรุนแรงโดยไม่มีการระงับ ยิ่งในสภาพสังคมยุค

¹⁰ ข้อมูลอ้างอิงจาก <http://jin.jcic.or.jp/insight/html/focus07/focus07.html> (10 กันยายน 2545)

โลกาภิวัตน์อย่างในปัจจุบัน ประเทศซึ่งมีเทคโนโลยีระดับแนวหน้าของโลกอย่าง ญี่ปุ่นกำลังเกิดปัญหาของการขาดการติดต่อระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เนื่องจากเด็ก ญี่ปุ่นรุ่นใหม่มีแนวโน้มที่จะเอาแต่เก็บตัวอยู่ในบ้าน ใช้ชีวิตอยู่กับเกม คอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต จนทำให้ขาดการมีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ด้วยกัน อันจะนำไปสู่การขาดคุณลักษณะทางอารมณ์ หรือ อี คิว (E.Q.) สภาพสังคมและการเลี้ยงดูดังกล่าวจึงเป็นที่มาของปัญหาการไม่สามารถควบคุมอารมณ์ของเด็ก ญี่ปุ่นในปัจจุบัน จึงน่าเป็นห่วงว่า หากสถาบันครอบครัวและสถาบันการศึกษา ของญี่ปุ่นยังคงเอื้ออำนวยให้เด็กญี่ปุ่นเติบโตขึ้นมาเป็นบุคคลที่ไม่สามารถ ควบคุมอารมณ์ของตนเองได้เช่นนี้ต่อไป ปัญหาการใช้ความรุนแรงในปัจจุบันซึ่ง เคยอยู่ในระดับครอบครัวก็อาจขยายตัวขึ้นจนกลายเป็นปัญหาการใช้ความรุนแรง ในระดับประเทศที่จะส่งผลกระทบต่อสังคมญี่ปุ่นโดยรวมได้ในที่สุด

4. ปัญหาการไม่มีที่อยู่อาศัย (Homeless)

ภาวะเศรษฐกิจของญี่ปุ่นหลังจากฟองสบู่ทางเศรษฐกิจแตก ตั้งแต่ ทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา สภาพเศรษฐกิจถดถอย หดชะงัก ส่งผลกระทบต่อ ทั้งภาครัฐและเอกชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะในภาคเอกชนนั้น บริษัทขนาด กลางและเล็กจำนวนมากจำเป็นต้องปิดตัวลงไป ในขณะที่ที่บริษัทขนาดใหญ่ จำเป็นต้องปลดพนักงานออก พนักงานส่วนมากเป็นวัยกลางคนจนถึงสูงอายุต้อง กลายเป็นผู้ไม่มีงานทำ และส่วนหนึ่งได้กลายเป็นผู้ไม่มีบ้าน (homeless people) โดยได้มาอาศัยอยู่ตามสถานีรถไฟ ใต้สะพาน หรือตามสวนสาธารณะของเมือง ต่างๆ โดยใช้กล่องกระดาษ หรือแผ่นพลาสติกมาทำเป็นที่อยู่อาศัยของตน หรือ

ถ้าถึงขั้นแย่มากก็นอนตามข้างทางหรือแก้อีแต๋นต่าง ๆ โดยไม่มีสิ่งใดเป็นหลังคากันแดดกันฝน

ผู้เขียนไม่แน่ใจว่าจะใช้คำภาษาไทยแทนความหมายของ “homeless people” ในญี่ปุ่น อย่างไรจึงใช้คำว่า “ผู้ไม่มีที่อยู่อาศัยหรือผู้ที่ไม่มีบ้าน” โดยจะหมายถึง ผู้ที่ไม่มีสถานที่ที่เป็นอาคารถาวรเป็นที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่ง ซึ่งในกรณีผู้ไม่มีบ้านในญี่ปุ่นนั้นมีทั้งกรณีที่ไม่มีบ้านจริงๆ และผู้ที่รู้สึกว่าคุณเองไม่มีบ้าน คือไม่สามารถกลับไปหาครอบครัวหรือคนที่บ้านได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้ไม่มีงานทำเนื่องมาจากการเลิกจ้างของบริษัท มักมีความรู้สึกว่าคุณเป็นผู้ที่ทำให้ครอบครัวลำบากและเสื่อมเสียชื่อเสียงจึงตัดสินใจเป็นผู้ไม่มีบ้านตัดขาดจากครอบครัว ซึ่งคนเหล่านี้มีจำนวนมากถึง 3 ใน 4 ส่วน ของผู้ที่ไม่มีบ้านทั้งหมด

การเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ไม่มีบ้าน

จำนวนผู้ไม่มีบ้านในช่วงทศวรรษที่ 1980 นั้นมีไม่มากนัก แต่เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 1990 มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดและมีอัตราการเพิ่มสูงขึ้นเรื่อยๆ และจังหวัดที่มีจำนวนผู้ไม่มีบ้านมาอาศัยอยู่มากที่สุดในญี่ปุ่นได้แก่ โอซาก้า รองลงมาคือโตเกียว โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณทางออกด้านทิศตะวันตกของสถานีรถไฟชินจูกุ ในโตเกียว

จากการสำรวจของรัฐบาลในเดือนธันวาคม ปี ค.ศ. 1999 มีจำนวนผู้ไม่มีบ้านทั้งสิ้น 20,451 คน โดยมีจำนวนสูงสุดที่โอซาก้า จำนวน 8,660 คน และในโตเกียว จำนวน 5,800 คน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงสาธารณสุขกล่าวว่า

มีจำนวนเพิ่มจาก ปี ค.ศ. 1998 ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 16,247 คน¹¹ และจากการสำรวจในปลายปี ค.ศ. 2001 พบว่ามีจำนวนผู้ไม่มีบ้าน 24,000 คน และ คาดว่าในปัจจุบัน ปี ค.ศ. 2002 น่าจะมีจำนวนเกือบ 30,000 คน¹²

ผลการสำรวจจำนวนผู้ว่างงานในปี ค.ศ. 2002 จำนวนผู้ว่างงานมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเป็นเวลา 15 เดือน ติดต่อกันโดยมีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 300,000 คน เป็น 3.68 ล้านคน ซึ่งผู้ไม่มีบ้านมีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นอัตราส่วนตามจำนวนผู้ว่างงานที่มีมากขึ้น¹³

การใช้ชีวิตของผู้ไม่มีบ้าน

ผู้ไม่มีบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ชายอายุ 40-65 ปี ผู้ไม่มีบ้านที่เป็นผู้หญิงนั้นมีน้อยมาก อาศัยอยู่ในกล่องกระดาษหรือพลาสติก มีการวาดภาพจิตรกรรมสวยงามลงบนกล่องเป็นเหมือนการตกแต่งที่อยู่ของตนเองโดยในแต่ละที่จะมีลักษณะเป็นชุมชนย่อยๆ ของผู้ที่ไม่มียาน จะมิกกล่องกระดาษลักษณะดังกล่าวตั้งอยู่เรียงติดกันจำนวนมาก สถานที่ที่มักจะอยู่อาศัยคือตามสถานีรถไฟใต้สะพานในสวนสาธารณะ ดังที่ได้กล่าวไปก่อนแล้วข้างต้น

มีการดำรงชีวิตโดยการเป็นแรงงานรายวันส่วนใหญ่จะเป็นงานก่อสร้างที่ต้องใช้กำลังแรงงานเป็นอย่างมาก อีกทั้งค่าจ้างก็ไม่มากนักพอประทังชีพไปวันๆ และเนื่องจาก 66 % ของผู้ที่ไม่มียานเป็นผู้มีอายุมากกว่า 50 ปี ซึ่งการที่มีอายุมากเป็นอุปสรรคต่อการทำงาน ดังนั้นจึงต้องดำรงชีพด้วยการไปเก็บของที่ทิ้งแล้ว ทั้งของกินและของใช้โดยเลือกสิ่งที่สามารถกินได้หรือยังสามารถใช้งาน

¹¹ <http://www.chinadaily.com.cn/star/history/00-03-14/f01-japan.html>

¹² <http://www.theage.com.au/articles/2002/07/30/1027926885713.html>

¹³ <http://www.theage.com.au/articles/2002/07/30/1027926885713.html>

ได้อยู่ นอกจากนี้ยังดำรงชีวิตจากการที่มีคนที่ผ่านไปมาให้เงินและอาหาร และกลุ่มอาสาสมัครที่ให้ความช่วยเหลือผู้ไม่มีบ้าน อย่างเช่น กลุ่ม Support Group for the Social and Employment Security of Shelterless Laborers in Shinjuku หรือ Shinjuku Renrakukai และกลุ่มของพวกคริสเตียน

การใช้ชีวิตของผู้ที่ไม่มีบ้านแม้จะมีความยากลำบากแต่ก็มีความสุขตามอัตภาพ มีการสังสรรค์กันระหว่างผู้ไม่มีบ้านด้วยกัน ในขณะที่คนภายนอกจะรู้สึกกลัวคนเหล่านี้ แต่ความจริงแล้วคนเหล่านี้มีทั้งที่เป็นคนปิดกั้นตนเองและมีมนุษยสัมพันธ์กับคนภายนอก

ปัญหาในการใช้ชีวิตของผู้ไม่มีบ้าน

การที่อาศัยอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ในเมืองนั้น ย่อมมีความไม่ปลอดภัย และมีปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้น ปัญหาในการใช้ชีวิตของผู้ไม่มีบ้านที่พบมากได้แก่

- **ปัญหาเกี่ยวกับสภาพอากาศ** : มีผู้เสียชีวิตจำนวนมากในแต่ละปีเนื่องจากอากาศร้อนจัดในฤดูร้อนและหนาวจัดในฤดูหนาว

- **ปัญหาเกี่ยวกับการขาดสารอาหาร** : เนื่องจากการกินอยู่ที่ลำบาก ไม่สามารถรับประทานอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อร่างกายได้

- **ปัญหาเกี่ยวกับสุขอนามัย** : การที่อยู่อาศัยภายในกล่องกระดาษหรือบางครั้งการนอนข้างถนนนั้น ค่อนข้างสกปรก ไม่ถูกสุขอนามัย เป็นแหล่งกำเนิดโรคติดต่อได้ แม้ว่าบางคนจะพยายามรักษาความสะอาดของตนเอง รวมทั้งอาณาบริเวณที่ตนอาศัยอยู่ก็ตามแต่ก็มีความเสี่ยงต่อการป่วยเป็นโรคต่าง ๆ จากสภาพแวดล้อมที่ไม่สะอาดดังกล่าว ก่อให้เกิดปัญหาด้านสาธารณสุข

นอกจากจะมีผลกระทบต่องานของผู้ไม่มีบ้านเองแล้วยังส่งผลกระทบต่อคนทั่วไปอีกด้วย

- **ปัญหาด้านสวัสดิการสังคม** : ทั้งๆที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับ อาหาร ที่อยู่ ยารักษาโรค เสื้อผ้า ที่เพียงพอเหมาะสมต่อการดำรงชีวิต แต่สำหรับผู้ไม่มีบ้านไม่สามารถรับสวัสดิการสังคมต่างๆ จากรัฐบาลได้ เนื่องจากเงื่อนไขต่างๆ เกี่ยวกับการรับสวัสดิการสังคมนั้นที่ต้องมีที่อยู่เป็นหลักแหล่งที่แน่นอนในการลงทะเบียน จึงเป็นเหมือนวังวนปัญหาของผู้ไม่มีบ้าน

- **ปัญหาความรุนแรงภายในกลุ่ม** : เนื่องจากการที่คนหมุ่มาอยู่ร่วมกันย่อมเกิดปัญหาไม่ลงรอยกัน เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน ซึ่งบางครั้งก็เกิดความรุนแรงถึงบาดเจ็บเสียชีวิต

- **ปัญหาการคุกคามจากภายนอก** : เช่น การถูกขวางปาสิ่งของจากคนภายนอกที่เดินผ่านไปมา การถูกทำร้ายจากกลุ่มวัยรุ่น อย่างเช่นเหตุการณ์ในวันที่ 15 และ 18 ตุลาคม ปี ค.ศ. 1995 เกิดเหตุในช่วงกลางคืน มีการฆาตกรรมผู้ไม่มีบ้าน 2 คน โดยกลุ่มวัยรุ่น เหตุเกิดที่โตเกียวและโอซาก้า ตามลำดับ ทำให้เกิดความรู้สึกไม่ปลอดภัยในการใช้ชีวิตของผู้ไม่มีบ้าน จนในตอนกลางคืนไม่กล้าหลับเพราะกลัวอันตรายที่อาจเกิดขึ้น

- **ปัญหาการไล่ที่ของรัฐบาลท้องถิ่น** : การที่ผู้ไม่มีบ้านมักอยู่อาศัยในที่สาธารณะทำให้เจ้าหน้าที่ต้องทำการขับไล่ให้ออกไปจากที่ดังกล่าว ให้ไปอยู่ในที่ที่จัดไว้ให้ ซึ่งมักเกิดปัญหาการใช้ความรุนแรงในการไล่ที่และที่ที่จัดไว้ให้นั้นก็ไม่ได้เพียงพอกับจำนวนผู้ไม่มีบ้าน

จะขอยกตัวอย่างการใช้ชีวิตของผู้ไม่มีบ้านคนหนึ่งเพื่อให้มองเห็นภาพการใช้ชีวิตของผู้ไม่มีบ้านชัดเจนยิ่งขึ้น นายทะอิชึกะ มัทซึโมะโตะ (Taisuke Matsumoto) อายุ 53 ปี เป็นผู้ที่ไม่มีบ้าน ซึ่งเคยทำงานเป็น เซฟ ที่โรงแรมในชิชิโอกะ ได้มาอาศัยอยู่ในกล่องกระดาษที่สถานีรถไฟชินจูกุ ในโตเกียว เป็นเวลา 4 ปีแล้ว เขาตื่นนอนเวลา 2.30 นาฬิกา เพื่อให้แน่ใจว่าเข้าพอก็จะไปจองคิวในการรับอาหารเช้าจากกลุ่มอาสาสมัครคริสเตียนในตอน 5.00 นาฬิกา โดยได้ข้าวปั้น 2 ก้อนเป็นอาหารเช้า ในระหว่างเวลานอนตอนกลางคืนนั้นเขาแทบไม่ได้พักผ่อนเพราะต้องคอยระวังภัยทั้งจากกลุ่มคนภายนอกและกลุ่มผู้ไม่มีบ้านด้วยกัน ตอนกลางวันเขาทำงานเป็นแรงงานรายสัปดาห์ ซึ่งก็ไม่มีความแน่นอนว่า เมื่อใดเขาจะมีงาน ในช่วงที่พอจะมีเงินจากค่าจ้างเขาจะไปเช่าโรงแรมที่มีค่าห้องถูกๆอยู่เมื่อเงินหมดเขาก็มาอยู่ที่สถานีรถไฟอีก¹⁴

การแก้ปัญหาการไม่มีที่อยู่อาศัย (หรือการไม่มีบ้าน)

จากปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นทำให้มีกลุ่มคนที่ให้ความช่วยเหลือ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว โดยการพยายามทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้ไม่มีบ้านดีขึ้น และพยายามช่วยหาที่อยู่อาศัยที่เป็นหลักแหล่งให้กับผู้ไม่มีบ้าน โดยในระยะแรกรัฐบาลยังไม่ตระหนักถึงปัญหา ดังนั้นผู้ที่ให้ความช่วยเหลือส่วนใหญ่จึงเป็นเอกชนไม่ใช่รัฐบาล ซึ่งก็คือ กลุ่มอาสาสมัครต่างๆ เช่น กลุ่ม Support Group for the Social and Employment Security of Shelterless Laborers in Shinjuku หรือ Shinjuku Renrakukai และกลุ่มของพวกคริสเตียน โดยจะให้ความ

¹⁴ <http://www.jca.apc.org/nojukusha/nojiren/nojiren-old/inoken/text/act/>

ช่วยเหลือในด้านอาหาร ยารักษาโรค เสื้อผ้า ผ้าห่ม แต่ในเรื่องที่อยู่อาศัยนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือจากทางรัฐบาลท้องถิ่น โดยทางรัฐบาลท้องถิ่นเองก็ได้ขอ งบประมาณเพื่อนำมาสร้างที่อยู่อาศัยถาวรและสถานพยาบาล แนวทางการแก้ไข นั้นนับว่า เป็นแนวทางที่ดีแต่ในการดำเนินงานจริงของรัฐบาลนั้นมีปัญหาเกิดขึ้น หลายอย่างเป็นผลให้การแก้ไขปัญหาการไม่มีที่อยู่อาศัยไม่ประสบผลสำเร็จ เท่าที่ควร¹⁵

ปัญหาในการดำเนินงาน

ผู้ไม่มีบ้านไม่พอใจวิธีดำเนินงานของรัฐบาลท้องถิ่น เนื่องจากเหตุผล ดังนี้

- ผู้ไม่มีบ้านคิดว่า รัฐบาลท้องถิ่นไม่มีความจริงใจในการแก้ปัญหา โดย รัฐบาลท้องถิ่นไม่ได้ให้ความสำคัญกับปัญหานี้ตั้งแต่ต้น โดยเริ่มให้ความสำคัญ ในระยะหลัง เพราะทางรัฐบาลท้องถิ่นมักมีความคิดว่า ผู้ไม่มีบ้านเป็นผู้ที่เกียจคร้าน ไม่มีความรับผิดชอบ และเป็นส่วนเกินของสังคม จึงมักมีท่าที่ไม่เป็นมิตร และมีสายตาดูถูก แม้ว่าในช่วงหลังรัฐบาลท้องถิ่นจะให้ความสำคัญในการ ให้บริการสวัสดิการสังคมแก่ผู้ไม่มีบ้านมากขึ้น แต่ด้วยพฤติกรรมดังกล่าวของ เจ้าหน้าที่ ทำให้พวกผู้ไม่มีบ้านถึงกับพูดว่า “ยอมแข็งตายจากอากาศหนาวข้างนอก ดีกว่าถูกแซ่แข็งจากความเย็นชาของพวกข้าราชการ” ดังนั้นผู้ไม่มีบ้านจึง ยอมรับความช่วยเหลือจากกลุ่มอาสาสมัครต่าง ๆ มากกว่าความช่วยเหลือจากรัฐบาล

¹⁵ <http://www.shareintl.org/archives/homelessness/hl-ticardboard.htm>

- รัฐบาลมักใช้วิธีการรุนแรงเข้าแก้ปัญหาในการไล่ที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ทางออกด้านทิศตะวันตกที่สถานีรถไฟชินจู ในโตเกียว ในปี ค.ศ. 1995 มีการใช้กำลังตำรวจจำนวนมากเพื่อปิดล้อมทำการบังคับใช้กำลังเพื่อให้ผู้ไม่มีบ้านย้ายออกจากที่ดังกล่าว อีกทั้งเหตุผลในการให้ย้ายออกนั้นเพื่อความสวยงามของสถานที่ และเพื่อทำทางเดินเท้าให้กับผู้สัญจรไปมาและผู้ใช้บริการรถไฟฟ้ายังสร้างความไม่พอใจให้กับผู้ไม่มีบ้านมากขึ้น ถึงแม้ว่าการให้ย้ายออกดังกล่าวจะมีที่อยู่อาศัยจากทางรัฐบาลรับรอง แต่ผู้ไม่มีบ้านก็รู้สึกถึงความไม่เป็นมิตรของเจ้าหน้าที่จนไม่ยอมพึ่งพาความช่วยเหลือจากรัฐบาล แม้ว่าภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรงทางกลุ่มอาสามัครจะเป็นตัวกลางให้ทั้ง 2 ฝ่ายได้เจรจาต่อรองกัน แต่ความสัมพันธ์ก็ยังไม่ค่อยดีนักเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาการไม่มีที่อยู่อาศัย

- ผู้ไม่มีบ้านต้องการความเป็นอิสระ ถึงแม้ว่าจะมีความลำบากกว่าการเข้ารับความช่วยเหลือจากรัฐแต่ก็อยากใช้ชีวิตแบบอิสระมากกว่า

- จำนวนที่อยู่อาศัยที่ทางรัฐจัดไว้ให้ไม่เพียงพอกับจำนวนของผู้ไม่มีบ้านที่มีจำนวนเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

- การรับสวัสดิการสังคมบางอย่างต้องลงทะเบียนด้วยที่อยู่ที่เป็นหลักแหล่ง ซึ่งเป็นปัญหาสำหรับผู้ไม่มีบ้าน

- นโยบายการช่วยให้ผู้ไม่มีบ้านนั้นมิงงานทำของรัฐบาลเป็นเพียงโครงการสั้นๆ ไม่ได้ให้ความช่วยเหลือในระยะยาว

ปัญหาการไม่มีที่อยู่อาศัยในญี่ปุ่นจำเป็นต้องมีการเอาใจใส่มากกว่าที่เป็นอยู่ ทั้งวิธีการดำเนินงานของรัฐบาล ทำความเข้าใจปัญหาของคนเหล่านั้น แสดงความจริงใจในการแก้ปัญหา และทำการประสานงานกับกลุ่มอาสามัคร

เอกชนเพื่อที่จะเข้าไปใกล้กลุ่มผู้ไม่มีบ้านได้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งการวางแผนนโยบาย การแก้ไขปัญหาที่ประสิทธิภาพ โดยแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุมากกว่าปลายเหตุ เนื่องจากนโยบายการแก้ไขปัญหาในปัจจุบันจะเน้นไปที่ปลายเหตุ ไม่ว่าจะเป็น การให้อาหาร ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า การรักษาโรคแก่ผู้ไม่มีบ้าน แต่ถ้าหากจำนวน ผู้ไม่มีบ้านยังเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ เช่นนี้มีงบประมาณมากเท่าไรก็ไม่พอ ดังนั้น จำเป็นต้องแก้ปัญหที่ต้นเหตุ นั่นก็คือปัญหาทางจิตใจที่รู้สึกว่าคุณไม่มีบ้าน ต้องการตัดขาดจากครอบครัว ให้ยอมกลับบ้านกลับไปหาครอบครัวด้วยดี ไม่ใช่ถูกบังคับ และต้องแก้ไขในส่วนของความมั่นคงในการจ้างงานซึ่งเป็น ต้นเหตุของความเครียด และความกดดันจนทำให้เกิดผู้ไม่มีบ้านเพิ่มขึ้น ซึ่งการ แก้ปัญหาดังกล่าวมีความซับซ้อน เนื่องจากจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจาก หลายฝ่าย แต่ก็ปัญหที่รัฐบาลญี่ปุ่นต้องทำการแก้ไขต่อไป

ปัญหาทั้ง 4 ปัญหาดังที่กล่าวมาข้างต้น เป็นปัญหาที่ปัจจุบันชาวญี่ปุ่น เริ่มที่จะตระหนักถึง เพราะปัญหาเหล่านี้มันวันมีแต่จะทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ แม้เราจะต้องยอมรับอย่างช่วยไม่ได้ว่า ที่ใดก็ตามที่มีความเจริญก้าวหน้าทางด้าน เทคโนโลยีในด้านต่างๆ ผ่านเข้ามา จะทำให้ศีลธรรมและจรรยาบรรณ รวมถึง ความเจริญทางด้านจิตใจของคนเสื่อมถอยลง แต่ปัญหาทุกอย่างย่อมมีทางแก้ไข ด้วยของมันเป็นอยู่แล้ว โดยที่ขึ้นอยู่กับว่าเราได้ตระหนักถึงปัญหาเหล่านั้นเพียงใด และมีความต้องการแค่ไหนที่จะทำให้ปัญหาเหล่านั้นหมดสิ้นไป และสิ่งที่สำคัญ ที่สุดต้องที่พึงตระหนักไว้ก็คือ ปัญหาทุกอย่างในสังคม จะแก้ไขได้หากคนใน สังคมนั้นร่วมมือร่วมใจกันอย่างจริงจัง

ข้อมูลอ้างอิงจาก

Earhart, Byron H.. Japanese Religion : Unity and Diversity. California : Wadsworth, 1982.

Lebra, Takie Sugiyama. Japanese patterns of behavior. Honolulu : University of Hawaii Press, 1976.

คอลัมส์ ได้แสงอาทิตย์อุทัย.หนังสือพิมพ์ บางกอกไทยส์ ปีที่ 7 ฉบับที่ 81
ตุลาคม 2545

คอลัมส์ อะโนเนะ no. 64 .The Voice Mail : 25 SEP 2002 Vol.2 No. 185

บุญยง ชื่นสุขวิมล. โครงสร้างสังคมญี่ปุ่น แปลจาก Nihon Shakai no Kozo
ของ Fukutake Tadachi. พิมพ์ครั้งที่ 2. รามการพิมพ์. กรุงเทพฯ, 2543.
ยุพา คลังสุวรรณ. ภูมิหลังทางวัฒนธรรมของสังคมญี่ปุ่น. โรงพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพฯ, 2544.

วิภา อุดมจันทร์ . สื่อมวลชนในญี่ปุ่น . กรุงเทพมหานคร : ศูนย์หนังสือจุฬา ,
2541.

อารตี อภิวงศ์งาม . เข้าใจญี่ปุ่น . เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์, 2541.

Down and Out in Tokyo

<http://www.webcom.com/whills/Japan/Homeless/Homeless.html>
(29/09/2002)

Gendai no Hi-Tech sekai ni okeru hanzai ni tsuite

<http://www2.nagano.ac.jp/urabe/urabe/zemi/kiso/99/F99026.html>
(07/10/2002)

Hard times hit Japan.

<http://www.chinadaily.com.cn/star/history/00-03-14/f01-japan.html>
(29/09/2002)

Homeless in Japan : On the Social Margins in Kyoto, Osaka and Tokyo

[http://www.ncz.ch/english/background/background2000/
background0007/bg000708_japan.html](http://www.ncz.ch/english/background/background2000/background0007/bg000708_japan.html) (29/09/2002)

Homelessness in Japan: Cardboard Village and the Shogun's Law

<http://www.shareintl.org/archives/homeless/hl-ticardboard.htm>
(29/09/2002)

Homeless problem forces Japan to offer job help

<http://www.theage.com.au/articles/2002/07/30/1027926885713.html>
(29/09/2002)

Japan Insight : Turbulent Times for japanese Younger Generations

<http://jin.jcic.or.jp/insight/html/focus07/focus07.html> (10/10/2002)

Japan Struggles in Dealing With Its Homeless a New York Times

February 2, 2001

http://classes.yale.edu/anth254a/article_bank/NYT_010202.htm
(29/09/2002)

Japan Times

<http://www.japantimes.co.jp> (10/10/2002)

Japan's Welfare Politics on Trail: Cracks in the System?

<http://www.nira.go.jp/publ/review/96spring/ander.html> (29/09/2002)

Mainichi Shimbun

<http://mdn.mainichi.co.jp> (10/10/2002)

OneWorld.net Homepage

<http://www.oneworld.org/ips2/mar/japan.html> (29/09/2002)

Shinjuku's Homeless

<http://www.twics.com/~anzu/archive/1995/2-Homel.html> (29/09/2002)

Tokyo's New Homeless

http://www.jca.apc.org/nojukusha/nojiren/nojiren-old/inoken/text/act/nojukusha/ref/951216_japan-times.html
(29/09/2002)

Wikipedia : The Free Encyclopedia

http://www.wikipedia.org/wiki/Domestic_violence (10/10/2002)

Women in World History Curriculum

<http://www.womeninworldhistory.com/lesson3.html> (10/10/2002)